

Jag <3 internet

– dina rättigheter och skyldigheter online

Lärarmaterial för högstadiet och gymnasiet

Statens medieråd

www.statensmedierad.se

Co-funded by
The European Union

Varför är det viktigt med säkerhet på nätet?

Ungdomars säkerhet på internet är en viktig fråga. Tonåringar har alltid tagit risker och internet är en arena som erbjuder mängder av möjligheter att pröva sig fram. Livet på nätet ger fantastiska möjligheter men eftertänksamhet är ibland en bristvara. Därför blir det extra viktigt med värdegrund, att kunna kritiskt granska och sätta gränser och att kunna säga ja eller nej till nya erfarenheter på nätet.

Hur kan dina elever använda nätet på ett säkert sätt? Vilka risker och utmaningar finns? Det här läromaterialet är till för dig som vill arbeta med internetsäkerhet och digital kompetens, en del av det som kallas för medie- och informationskunnighet – MIK – på högstadiet eller gymnasiet.

Materialet består av sju lektionsupplägg som tar upp frågor om:

- elevernas egen nätvardag
- elevernas rättigheter och skyldigheter på nätet med utgångspunkt från barnkonventionen
- upphovsrätt och internetsäkerhet
- hat och mobbning på nätet
- sex på internet

Arbetsätt

Materialet syftar till att ge unga möjligheter att tänka efter innan genom att diskutera vad de gör på internet och hur de gör det. Diskussionerna kan genomföras utifrån olika arbetsätt som föreslås i samband med övningarna. Det gör det möjligt att välja det som passar just din grupp bäst.

- **Helklassdiskussion med handuppräkning**

Detta passar mindre klasser bäst eftersom många av eleverna i en större grupp förblir tysta och inaktiva.

- **Rörlig diskussion**

Här ges möjlighet till rörelse, t ex fyrahörnsövningar och att sitta i ring och byta plats vid åsiktsbyte.

- **Loggskrivning och diskussion**

Loggskrivning innebär att eleverna får tänka först och tala sedan. Eleverna får en cirka en kvart på sig att besvara de frågor som de finner intressanta eller vill säga något om, det vill säga logga sina tankar. Läraren kan sedan fördela ordet och fråga alla elever, eftersom alla hunnit tänka efter och formulera sig. Detta arbetsätt minskar risken för att de tysta förblir tysta och att de som brukar prata fortsätter höras mest. Det är också bra för att skapa lugn i klassrummet eftersom alla har en arbetsuppgift att fokusera på.

- **Gruppdiskussioner**

Eleverna delas in i grupper och får tänka tillsammans. Detta arbetssätt fungerar bäst när det gäller att spåna idéer.

Kopplingar till skolans styrdokument

I skolans uppdrag (Lgr 11 sid. 9 samt Lgy 11 sid. 7) ingår att ge eleverna verktyg för att kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt.

För att på bästa sätt hantera dagens informationssamhälle behöver barn och unga bli medie- och informationskunniga. De behöver få kunskaper om, utveckla färdigheter i och reflektera kring hur de ska förhålla sig till information. Målet med den här handledningen är att stärka dina elevers medie- och informationskunnighet, MIK. Materialet är tänkt som en dörröppnare och en igångsättare för vidare diskussioner om livet på nätet.

Längst bak i lärarhandledningen (grönmarkerat) finns kopieringsunderlag och lathundar till det praktiska genomförandet samlat.

Vad är Statens medieråd?

Statens medieråd är en myndighet med uppdrag att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan. Genom att öka barns och ungas medie- och informativ onskunnighet, MIK, ger vi dem verktyg för att kunna göra sina röster hörda, kritiskt värdera information och självständigt hantera situationer som kan uppstå på nätet.

Detta läromaterial är framtaget av Statens medieråd i samarbete med Barnombudsmannen, Rikspolisstyrelsen, Ungdomsstyrelsen, Post- och Telestyrelsen, Datainspektionen, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Mediekompass och Konsumentverket/ Konsument Europa. Materialet är framtaget med stöd av EU:s Safer Internet Programme.

För frågor om läromaterialet, kontakta Statens medieråd: registrator@statensmedierad.se

För mer material om medie- och informativ onskunnighet, besök statensmedierad.se

Lektion 1: Vårt behov av internet

Hur använder eleverna nätet? Vilka sajter tycker de är spännande och roliga? Sätt igång arbetet med internetsäkerhet genom en startövning där eleverna får lära dig vad de gör på nätet. I övningen får eleverna möjlighet att röra på sig samtidigt som de får ta ställning till olika påståenden om hur stor inverkan internet har på deras liv och vad de skulle göra utan internet.

Syfte

- Inventera elevernas internetvanor.
- Starta några kritiska tankar kring internetvanor och vad som kan vara överdrivet mycket internetanvändning.

Förberedelser

- Bläddra fram de påståenden som hör till övningen i bilaga **1A** och **1B**.
- Placera stolarna i en ring så att alla ser varandra. Det måste finnas minst en ledig stol i ringen.

Genomförande

1. Låt eleverna sätta sig i ringen. Läs ett påstående från bilaga **1A** eller låt en eller flera elever läsa. Låt eleverna byta plats med varandra när ett påstående stämmer in på just dem. Delta gärna i övningen tillsammans med eleverna så att alla vuxna deltar på lika villkor.
2. Följ upp med de avslutande frågorna i bilaga **1A**.
3. Gör fyrahörnsövningen i bilaga **1B** och avsluta med de uppföljande frågorna.

Variation

Den första övningen där eleverna sitter i ring kan varieras på följande sätt:

- genom att eleverna själva får sätta ett streck på tavlan vid de saker de gör på internet
- genom enkel handuppräckning och att du räknar
- genom att koppla elevens dator till en smartboard.

Fyrahörnsövningen kan också genomföras som loggskrivning. Då kan du visa frågorna (utan de fyra alternativen) i bilaga **1C** genom att använda en projektor, kopiera upp dem eller direkt i elevernas datorer.

Fördjupning

Den 7 oktober 2013 lanserade Statens medieråd rapporten Ungar & medier 2012/13, där 2000 barn och unga mellan 9 och 18 år tillfrågats av Statistiska centralbyrån (SCB) om sin medievardag och attityder till medieanvändning. Rapporten innehåller även jämförelser av hur medieanvändningen förändrats sedan 2010. Man kan se att internetanvändningen ökar i samtliga åldersgrupper och är nära nog hundra procentig från 12 års ålder. Störst är ökningen när det gäller att använda internet i mobilen

Hitta Ungar & medier 2012/13 som pdf på www.statensmedierad.se

Lektion 2: Rättigheter och skyldigheter på internet

Barn och unga har rätt att delta, söka efter information och ha kul på nätet - men de har också skyldighet att respektera andra och deras rättigheter. Den här lektionen är ett grupparbete utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). I övningarna får eleverna reflektera över sina rättigheter och skyldigheter på nätet. Upplägget består av två delar.

Syfte

- Informera eleverna samt att uppmana dem om att främja och skydda sina rättigheter på nätet.
- Ge förståelse för sambandet mellan rättigheter och skyldigheter.

Förberedelser

1. Skriv ut affischen över barnkonventionen så stort som möjligt eller visa den med en projektor. Affischen kommer från Barnombudsmannen och beskriver delar av barnkonventionen efter olika teman på ett relativt lättförståeligt sätt. Ladda ned affishen som pdf på [Barnombudsmannens hemsida](#).
2. Skriv ut instruktionerna i bilaga **2A** till varje grupp eller skriv dem på tavlan.
3. Har eleverna fastnat? Ge dem en puff i rätt riktning genom att föreslå artiklar till nätkonventionen. Tips finner du i bilaga **2B**.

Fakta om barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) antogs 1989 och innehåller rättigheter som varje barn ska ha och gäller alla upp till 18 år. I barnkonventionen kallas alltså både barn och tonåringar för barn. Sverige måste göra sitt allra bästa för att det som står i barnkonventionen ska bli verklighet. Till exempel måste Sveriges egna lagar och regler stämma överens med rättigheterna i konventionen. Sverige ska se till att barns rättigheter inte glöms bort utan respekteras överallt i samhället, varje dag. Regeringen ska också se till att både barn och vuxna får reda på vilka rättigheter barn har. Rättigheterna står i olika stycken som kallas för artiklar. Det finns 54 artiklar i barnkonventionen och 41 av dem handlar om rättigheter. Resten av artiklarna handlar om hur länderna ska arbeta med barnkonventionen. Artiklarna 2, 3, 6 och 12 kallas för barnkonventionens huvudprinciper. Dessa hjälper dig att förstå de andra artiklarna. Alla artiklar i barnkonventionen hänger ihop.

Huvudprinciperna i barnkonventionen

- **Artikel 2.** Barnkonventionen ger dig och alla andra barn samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskriminera dig. Det betyder att ingen får behandla dig sämre än någon annan. Du får inte heller diskrimineras eller bestraffas för något som dina föräldrar är eller gör.
- **Artikel 3.** När vuxna fattar beslut som rör barn ska de se till "barnets bästa". Det betyder att de vuxna alltid ska tänka på vad som är bra för dig och hur beslutet kommer att påverka dig. Du ska få det skydd och den omvårdnad du behöver. Det är lika viktigt att vuxna tänker på "barnets bästa" även när beslutet rör många barn.
- **Artikel 6.** Du har rätt att leva och utvecklas. Ditt land ska göra allt det kan för att du ska kunna göra det.
- **Artikel 12.** Du har rätt att uttrycka dina åsikter i alla frågor som rör dig. Vuxna ska lyssna och ta hänsyn till dina åsikter. När en myndighet eller domstol hanterar eller beslutar i en fråga som rör dig ska du få möjlighet att komma till tals.

Fakta om barns rätt till skydd

I barnkonventionens artikel 17 som handlar om barnets rätt till information, står det även att barn har rätt till "skydd mot information och material som är till skada för barnets välfärd". I Sverige regleras det i lagar, som exempelvis:

- **Lag om åldergränser för film som ska visas offentligt**

Där står det: "Framställningen i en film får inte godkännas för visning för barn under sju år, under elva år eller under femton år om den kan vara till skada för välbefinnandet för barn i den aktuella åldersgruppen." Statens medieråd fattar beslut om åldergränser för film.

- **Radio- och tv-lagen**

Där står det: "Program med ingående våldsskildringar av verklighetstrogen karaktär eller med pornografiska bilder som sänds i tv ska antingen föregås av en varning i ljud eller innehålla en varning som anges löpande i bild under hela sändningstiden. Sådana program får inte sändas under sådan tid och på sådant sätt att det finns en betydande risk för att barn kan se programmen, om det inte av särskilda skäl ändå är försvarligt."

Statens medieråd har i sin undersökning *Ungar & medier 2012/13* ställt frågan "Finns det något innehåll i tv, film, spel eller på internet som du blivit rädd, ledsen eller deppig av?". De vanligaste svaren på frågan i åldersgruppen 13–16 år var "När barn råkar illa ut, lider eller mår dåligt" (62 procent) samt "När djur är sjuka eller lider" (48 procent) följt av "Fattiga människor" (43 procent).

Lektion 2, del 1. Vår nätkonvention

Genomförande

1. Dela in i klassen i grupper så att varje grupp innehåller tre till fyra elever.
2. Berätta vad barnkonventionen är. Dela ut affischen om barnkonventionen till alla elever. Berätta att de har samma rättigheter när de är online. Diskutera eventuellt också begreppet barn och att alla upp till 18 år benämns som barn.
3. Berätta att grupperna ska få i uppgift att omformulera rättigheterna så att de istället handlar om ungas liv på internet enligt instruktionen i bilaga **2A** som du kan skriva på tavlan, visa med projektorn eller kopiera till alla grupper.
4. Titta på bilden med barnkonventionen. Välj ut tre rättigheter som ni vill fokusera på.
5. Formulera om texten så att den handlar om internet.
6. Glöm inte att också ta med om ni vill ha rätt att slippa något på nätet. Vad är obehagligt att behöva se eller utsättas för på nätet?
7. Varje rättighet ska även innehålla en motivering som besvarar frågan: Varför är det här en rättighet som är viktig på nätet?
8. Visa hur de ska göra genom att exemplifiera med nummer 16 i affischen (under rubriken "Skydd"). Här kan ni t ex prata om lösenordsskydd och att ingen får läsa ens sms.
 - "Du har rätt att skyddas från olagliga intrång i ditt privatliv. Det gäller i hemmet eller där du bor och vistas. Ingen får till exempel läsa dina brev eller dagböcker utan lov. Det gäller också i alla andra situationer då information om dig hanteras. Ingen får heller skada din heder eller ditt rykte. Lagen ska ge dig starkt skydd mot alla sådana intrång."
9. Presentera vad grupperna kommit fram till i helklass. Skapa sedan en gemensam "Nätkonvention" som ni enas om i klassen genom att sammanställa gruppernas resultat.

Lektion 2, del 2. Rättigheter = skyldigheter

Utgå från klassens nätkonvention för att diskutera sambandet mellan rättigheter och skyldigheter.

Genomförande

1. Skriv upp orden rättighet och skyldighet på tavlan. Låt eleverna fundera på vad orden betyder och hur de kan hänga ihop. Skriv upp elevernas tankar på tavlan.

2. Berätta att ungas rättigheter (som finns samlade i barnkonventionen och som ni redan arbetat med) är överenskommelser som säkerställer vissa fördelar åt barn och unga (som exempelvis rätten till lek och vila). Barns och ungas rättigheter brukar man säga är vuxnas skyldigheter. Det är helt enkelt de vuxnas skyldighet att se till att barns rättigheter respekteras - hemma, i skolan och i samhället. Alla, både barn, unga och vuxna, har dessutom en moralisk skyldighet att behandla varandra med respekt.

3. Studera återigen klassens nätkonvention och låt eleverna gemensamt fundera kring vad de olika rättigheter de enats om kan innebära för skyldigheter. Till exempel:

Rättighet: Jag har rätt att uttrycka mina åsikter på nätet.

Skyldighet: Jag har en skyldighet att inte vara elak, orättvis eller ljuga när jag uttrycker mina åsikter på nätet.

4. Diskutera kring huruvida eleverna brukar tänka på rättigheter eller skyldigheter när de är på nätet. Om ja, i så fall när? Borde de tänka mer på det, eller tycker de att de gör det tillräckligt?

Variation: Övningen kan också göras i grupper om 3-4 elever, där de får titta på klassens nätkonvention och leta skyldigheter.

Inspiration

Här hittar du förslag till artiklar som kan vara med i en nätkonvention. Listan kan användas som inspiration eller som jämförelse för att se om eleverna fått med olika viktiga områden i sina förslag. Listan finns även som bilaga **2B**.

- Du har rätt att skydda din identitet på nätet.
- Du har rätt att inte lämna ut personlig information om du inte vet vem det är på andra sidan.
- Du har rätt att delta, ha kul och söka efter olika typer av information (som är relevant för din ålder).
- Du har rätt att uttrycka dig själv fritt på nätet, men bör också respektera andra.
- Du har rätt att göra dig hörd och bli respekterad av andra.
- Du har rätt att skydda något du skapat själv, även det du skapat på nätet.
- Du har rätt att vara kritisk, att diskutera och inte tycka som andra i diskussioner på nätet.
- Du har rätt att använda ny teknologi för att utveckla din personlighet och din kapacitet.
- Du har rätt att skydda dig från virus och spam.

Fördjupning

Myndigheten för radio och tv

www.radioochtv.se

Barnombudsmannen

www.barnombudsmannen.se

Statens medieråds rapport *Ungar & medier 2012/13*

www.statensmedierad.se

Om åldersgränser på biografilm

www.statensmedierad.se

Radio- och tv-lagen

www.riksdagen.se

Lagen om åldergränser för film som ska visas offentligt

www.riksdagen.se

Lektion 3: Bilden av dig på internet

I den här gruppövningen får eleverna frågor som uppmuntrar dem att fundera kring hur mycket privata spår de lämnar efter sig på internet, och vilka för- och nackdelar det medför. Avslutningsvis ges fakta om vad eleverna kan göra om information och bilder på dem sprids på internet mot deras vilja. Denna fakta finns också i en separat i bilaga **3C** och kan exempelvis skickas hem till föräldrarna i veckobrevet.

Syfte

- Eleverna ges möjlighet att fundera på vilka spår de lämnar efter sig på internet.
- Eleverna får fundera på hur företag använder informationen om dem.
- Eleverna får information om vad de kan göra om information om dem sprids utan deras samtycke.

Förberedelser

- Skriv ut bilaga **3A** med instruktioner till gruppen (**3B** om du vill göra övningen som loggskrivning, se under rubriken "variation"). Förbered projektorn/smartboarden eller kopiera upp till varje grupp.

Genomförande

1. Dela in eleverna i grupper med 3–4 personer i varje. Det är en fördel om varje grupp har tillgång till internet via en dator eller mobil.
2. Ge dem sedan frågorna på bilaga **3A**, direkt i deras datorer eller visa frågorna med projektorn. Låt dem diskutera frågorna och skriva ner sina svar punktvis på ett papper.
3. Avsluta med att gå igenom frågorna och lyssna på gruppernas svar. Låt dem motivera sina åsikter där de tycker olika. Ge information om vad eleverna kan göra ifall information och bilder på de sprids på internet mot deras vilja genom att visa sidan **www.krankt.se** via projektor eller smart board.

Variation

Den här övningen kan också genomföras som klassdiskussion eller med loggskrivning: visa frågorna i bilaga **3B** med projektor eller kopiera ut dem på papper till eleverna. Har du inte tillgång till projektor eller smartboard kan du sammanfatta informationen på första sidan på www.krankt.se – den är tydlig och kortfattad.

Fördjupning

När du publicerar bilder på internet, måste du följa reglerna i en lag som heter personuppgiftslagen. Datainspektionen är den myndighet som arbetar för att personuppgiftslagen följs. Enligt Datainspektionen ska alla vara försiktiga med att lägga upp bilder på elever på skolans hemsida, på Facebook eller på andra sajter på internet. Publicering av fotografier på internet är tillåtet så länge du inte kränker den personliga integriteten hos den eller dem som finns på bilderna. Den som publicerar fotografier måste därför se till att bilderna inte har ett kränkande innehåll.

Det kan vara svårt att avgöra vad som är kränkande enligt lagen. Datainspektionens rekommendation när det gäller att lägga ut bilder av elever på internet är därför att skolan ska be om tillåtelse först. Ungdomar under 15 år anses normalt sett inte själva kunna lämna samtycke till behandling av personuppgifter. Det är därför barnets vårdnadshavare som skolan bör fråga.

För information om personuppgiftsbehandling i skolan, se www.datainspektionen.se.

Sedan 1 juli 2013 finns även en ny lag om "kränkande fotografering". Den innebär att det blir förbjudet att i hemlighet fotografera eller filma någon som befinner sig i sin privata miljö eller på en annan plats som är avsedd att vara privat som på en toalett, i ett omklädningsrum eller liknande. För att en fotografering ska vara straffbar krävs också att den sker utan tillåtelse från den som blir fotograferad. Straffet blir böter eller fängelse i högst två år.

För information om lagen för kränkande fotografering, se www.riksdagen.se.

För frågor och svar om kränkande fotografering, se www.regeringen.se.

Lektion 4: Upphovsrätt på internet

I den här övningen får eleverna reflektera kring publicering på internet, för att på så sätt få klargjort vad som är tillåtet och inte, och hur lagstiftningen kring upphovsrätt fungerar.

Syfte:

Eleverna får kännedom om upphovsrättslagstiftningen som bygger på några enkla principer.

Förberedelse

- Läs Mediekompass/Tidningsutgivarnas sammanfattning av upphovsrätt på nätet, på www.mediekompass.se.

Genomförande

1. Inled med att reda ut vad upphovsrätt betyder, så att alla elever är på det klara med det.
2. Ställ följande reflektionsfrågor:
 - Är det något som överraskar er?
 - Är det något som är förbjudet som borde vara tillåtet? Varför?
 - Vad är upphovsrätt till för? Vem har nytta av den? Hur skulle det gå om den inte fanns?

Lektion 5: Internetsäkerhet

”Facerape” är när någon går in på en annan persons Facebook-konto och skriver något taskigt eller ”roligt” i den personens namn. Viktigt att känna till är att detta kan vara ett brott som kallas dataintrång. (Brottsbalken 4 kap, 9 c §)

I den här fyrahörnsövningen (eller loggskrivningen) får eleverna möjlighet att fundera kring vilka följder den här sortens kontokapning kan få. Eleverna får också information om hur de kan undvika att bli utsatta, och vad de kan göra om de blir utsatta. Övningen är kort. Hur snabbt den går att genomföra beror på klassens diskussionslust och intresse.

Syfte

- Eleverna får fundera på hur stora konsekvenserna av ”facerape” och kontokapning kan bli.
- Eleverna får information om hur det kan undvikas och vad de kan göra om de drabbats.

Förberedelser

- Skriv ut frågorna till fyrahörnsövningen från bilaga **5A** (**5B** om du vill göra övningen som loggskrivning) samt informationen i bilaga **5C** till dig själv.
- Bered plats för att kunna göra en fyrahörnsövning.

Genomförande

1. Inled med att fråga om klassens erfarenheter av ”facerape” och andra sorters kontokapningar.
2. Ställ de tre fyrahörnsfrågorna.
3. Diskutera sedan vad eleverna kan göra om de deras konton blivit kapade och informera dem om var de kan vända sig. Denna information kan vara bra att skicka med hem i veckobrevet, se bilaga **5D**.
4. Ta avslutningsvis upp vad eleverna kan göra för att förhindra kontokapning/”facerape”. Be dem hjälpa till att tänka ut detta. En lathund till dig med tips finns i bilaga **5C**.

Variation

Loggskrivning: Upplägget fungerar också bra om frågorna i bilaga **5B** visas med projektor eller kopieras upp och används för att loggskrivna kring i ca 10 minuter. Läraren kan sedan lista elevernas tankar om varje fråga på tavlan, och avsluta med att ge information om vad man kan göra om ens konto kapats samt ge tips på bra lösenord.

Fördjupning

MSB – Skapa säkert lösenord

Lösenord används i flera olika sammanhang och är det vanligaste sättet att identifiera sig med på internet. Lösenord är i många fall det enda som skyddar dina uppgifter och det är din nyckel till din information. Det är därför viktigt att ha ett säkert och bra lösenord som är svårt för andra att lista ut. Det är också mycket viktigt att inte dela med sig sitt lösenord eller sin pinkod till någon.

Några regler som är bra att följa när du skapar ett lösenord:

- Ett bra lösenord består av siffror, specialtecken (t ex !@\$?), stora och små bokstäver och är gärna lite längre.
- Skriv inte ned dina lösenord i klartext – hitta i stället på något som du kan ha hjälp av för att minnas. Skapa ett lösenord som är specifikt för dig, men som är svårt för andra att lista ut. Du kan t.ex. använda nummer eller hur lång du är och vilken storlek du har i skor eller det gatunummer som din mormor bor på.
- Använd inte samma lösenord till flera olika sidor, utan hitta på nya till varje inloggning.
- Byt ditt lösenord om du tror att någon annan känner till det eller om du har haft det länge.
- Exempel på mindre bra lösenord är de som är enkla att lista ut eller som är för generella:
T.ex. "123456", "hejhej", fotboll, sommar, blomma, mamma osv.

På följande webbplats går det att testa olika lösenord för att se hur säkra de är:
www.dinsakerhet.se.

Källor: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Post och telestyrelsen, Polisen

Lektion 6: Hat och mobbing på internet

I den här övningen får eleverna först själva fundera och skriva om egna erfarenheter och uppfattningar om hat och mobbing på nätet. Eftersom många frågor är personliga, så är det bra att använda loggskrivande. Under diskussionen kan de sedan välja vad de vill berätta av det de har skrivit. Grundtanken i materialet är att försöka se saken från två sidor, både hur den som kränker och hur den som blir kränkt kan uppfatta saken. Avslutningsvis ges information om hur eleverna kan gå tillväga om de blir utsatta för mobbing eller hat på nätet.

Syfte

Eleverna ges möjlighet att fundera på vad hat på nätet är och hur det kan uppfattas olika. De får också information om vad de kan göra om de drabbas.

Förberedelser

- Visa bilaga **6A** med projektor eller kopiera upp frågorna till eleverna.

Genomförande

1. Låt eleverna få rimlig tid för att besvara frågorna i bilaga **6A**.
2. Be dem sedan berätta vad de skrivit och jämför deras svar och funderingar. Vissa av frågorna är av ganska personlig karaktär, som fråga 1, 2 och 4. Ett tips kan vara att försöka lägga fråga 1 och 2 på en mer allmän nivå med utgångspunkt i saker eleverna hört talas om, snarare än de egna upplevelserna.
3. Avsluta med att ge eleverna information om svaren på fråga 8 och 9:
(Fråga 8. *När vet man om det har gått för långt och verkligen handlar om nätmobbing?* Här är svaret att när man känner att det har gått för långt, så har det gått för långt! Börja med att fundera på om det kan vara ett missförstånd. Om det inte råder något tvivel, prata med vuxna. Spara meddelanden och mejl.)

(Fråga 9. *Vad gör man om man blir utsatt för hat på nätet/nättroll?* Om du befinner dig på ett forum, kontakta administratören för sidan. Meddela dem så korrekt du kan vilket ämne, tråd och sida som kommentarerna finns på. Gör gärna skärmdumpar. Prata med vuxna. Att förtala någon är brottsligt, som t ex i Instagrammålet.)

Fördjupning:

Artiklar om Instagrammålet finns att hitta på Dagens Nyheters hemsida www.dn.se.

Mer information om vad man kan göra om man blir kränkt på nätet finns på Datainspektionens sida www.krankt.se.

Skolan har ett ansvar vid nätkränkningar

Enligt skollagen i Sverige har vi nolltolerans mot kränkningar i skolan. Barn- och elevombudet är tydlig med att skolan även bär ett ansvar vid nätkränkningar om/när det finns en koppling till skolans verksamhet. Kopplingen kan exempelvis vara att barnen det gäller går i samma klass – även om den kränkande handlingen utförts kvällstid från en dator hemma.

Ett led i det förebyggande arbetet mot kränkningar är att lärare och andra vuxna håller sig uppdaterade kring barnens internetvanor, eftersom det är en stor del av livet som lätt blir ”osynligt” för utomstående.

Lektion 7: Sex och porr på internet

I detta avsnitt presenteras två perspektiv av sex på internet: pornografi och sexuella kontakter på nätet. Det är kontroversiella ämnen och diskussionerna är tänkta att vara korta ögonöppnare där frågorna diskuteras på ett allmänt plan, snarare än på det personliga. Nedan ges länktips för den som vill ha material till fördjupade diskussioner.

Syfte

Syftet med diskussionerna är att ge unga möjlighet att tänka på konsekvenserna av sina handlingar på internet. Något som känns bra och kul i stunden behöver inte göra det i längden.

Del 1: Porr på internet

Förberedelser

- Läs lathunden till diskussionen i bilaga **7A**. Tänk igenom.

Genomförande

1. Ta upp frågorna i bilaga **7A**.
2. Fördelarna och nackdelarna i fråga **2** kan skrivas på tavlan, i spalter.
3. Vid fråga **3** kan eleverna få rösta på två fördelar och två nackdelar, och så sätter du ett streck för varje röst.
4. I fråga **5** kan du för tydlighetens skull ställa upp för- och nackdelar i två spalter på tavlan.

Variation

Övningen går också att genomföra med loggskrivning först (frågor att visa med projektor/smartboard eller att kopiera upp finns i bilaga **7B**). Det kan vara bra att loggskriva, för risken vid en helklassdiskussion är att bara vissa perspektiv på denna känsliga fråga kommer fram. Samtidigt ger helklass en möjlighet att hålla låg profil för de som tycker att detta är en jobbig fråga att prata om.

Ytterligare en variant är att diskutera frågorna i grupper först. Ett tips i så fall är att blanda grupperna könsmässigt. Men risken finns att gruppdiskussionerna utan lärarnärvaro kan dra iväg och att det kan kännas obehagligt för några deltagare. Fundera över vad som passar bäst för dina elever.

Del 2: Sexuella kontakter på internet

Förberedelser

Kopiera bilaga 7C i några pappersex, beroende på hur många grupper du delar in klassen i.

Genomförande

1. Dela in klassen i grupper med 3-4 personer i varje grupp. Dela ut 2-3 av frågorna i bilaga 7C till varje grupp. Flera grupper kommer alltså att arbeta med samma frågor. (Ta eventuellt bort de frågor du inte tror passar eleverna, t ex kan fråga 3 vara väl magstark hösten i 7:an).
2. Låt grupperna diskutera sina frågor och anteckna korta svar i punktform.
3. Ta upp frågorna i tur och ordning och låt grupperna som jobbat med frågan redovisa sina idéer, och öppna sedan för allmän diskussion.

Variation

Har ni gott om tid så kan alla grupper diskutera alla frågor, förstås. Övningen kan också genomföras i helklass, men då är risken att många förblir passiva och tysta. Loggskrivning går också bra att använda.

Fördjupning

En utförlig handledning från RFSU om hur man kan diskutera pornografi i skolan hittas på www.rfsu.se.

Ungdomsstyrelsens handledning i hur man kan diskutera unga och sex på internet hittas på www.ungdomsstyrelsen.se.

Har någon blivit kränkt online finns tips på Datainspektionens sajt www.krankt.se.

Fördjupning om grooming

Grooming innebär att någon tar kontakt med barn under 15 år i sexuellt syfte.

Vid grooming sker oftast den första kontakten på ett chattforum eller en sida för kontaktannonser. Att ta kontakt med barn i sexuellt syfte är olagligt. Den som stämmer träff och på något sätt förbereder ett möte med en minderårig kan dömas till böter eller fängelse i upp till ett år.

Du bör vara observant på vissa saker för att så tidigt som möjligt upptäcka att det rör sig om en groomare.

Exempel på sådant som bör göra dig misstänksam är om personen:

- Utger sig för att vara ung men skriver på ett sätt som vuxna skriver.
- Kommer in på frågor om sex.
- Vill träffas.

Här är några allmänna tips om du chattar med någon du aldrig träffat förut:

- Fråga hur gammal personen är.
- Tala om för personen att du har berättat om er kontakt för andra, till exempel kompisar eller föräldrar.
- Avbryt kontakten om du upplever att det någon skriver eller frågar är obehagligt.
- Träffa aldrig någon ensam. Ta alltid med ett sällskap och bestäm tid och plats där det är mycket folk i rörelse.

Källa: Polisen.

Bilaga 1A: Vårt behov av internet

Instruktion:

Läs upp påståendena för eleverna och låt de som instämmer byta plats med varandra.

Jag brukar:

1. inte vara på nätet
2. titta på klipp
3. lägga upp egna klipp eller animationer
4. chatta
5. göra läxor och hitta läxhjälp
6. mejla
7. söka information
8. köpa saker
9. sälja saker
10. fixa med egen hemsida
11. blogga
12. läsa andras bloggar
13. twittra
14. instagramma
15. facebooka
16. spela spel
17. ladda ner musik, film, spel och program
18. göra annat på nätet (låt elever berätta fritt om vad de brukar göra)

Uppföljande frågor:

Samtala om övningen. Fanns det något som alla gjorde? Något som ingen gjorde? Vad är mest populärt att göra på nätet i klassen?

Fråga eleverna vad deras föräldrar gör på nätet. Är det någon skillnad jämfört vad de själva gör?
Låt eleverna reflektera fritt.

Bilaga 1B: Vårt behov av internet

Instruktion:

Läs upp fyrahörnsövningarna för eleverna.

- 1. Vad skulle du *inte* kunna avstå från på nätet?**
 - a. Ha kontakt med kompisar
 - b. Hitta information när du behöver
 - c. Lyssna på musik
 - d. Annat alternativ

- 2. Hur ofta använder/tittar du på din mobiltelefon?**
 - a. Flera gånger i timmen
 - b. Några gånger under dagen
 - c. När jag ska prata i den eller sms:a
 - d. Annat alternativ

- 3. Anta att du ska skriva ett större skolarbete. När tycker du att du får mest gjort?**
 - a. När jag lyssnar på musik samtidigt.
 - b. När jag gör små pauser för Facebook och liknande medan jag jobbar.
 - c. Jag måste ha tyst omkring mig och mobilen avstängd för att inte bli distraherad.
 - d. Annat alternativ

- 4. Om internet låg nere i en vecka... Vad skulle du hitta på då istället?**
 - a. Träffa vänner
 - b. Kolla mer på tv eller spela tv-spel
 - c. Ägna mig åt andra intressen
 - d. Annat alternativ

5. Hur mycket använder du internet?

- a. För lite
- b. Lagom
- c. För mycket
- d. Annat alternativ

6. Uppföljande frågor:

Vet du någon annan som tillbringar för mycket tid på internet?

Forskning visar att vi ofta inte är så bra på att ha koll på många saker samtidigt som vi tror. Om man kollar Facebook, Instagram, Youtubeklipp eller på tv och lyssnar på musik samtidigt som man skriver på sitt skolarbete blir resultatet sämre och det tar längre tid. Tror du att det stämmer in på dig? Borde du ändra arbetssätt?

I tv:s barndom var det inga sändningar på onsdagar. Då fick man göra något annat. Finns det någon poäng med att ha en internetfri dag? Varför? Varför inte?

Bilaga 1C: Vårt behov av internet

Instruktion:

Skriv ut loggskrivningsfrågorna till eleverna.

Besvara så många frågor du hinner. Börja med de frågor du tycker är mest intressanta.

1. Vad skulle du *inte* kunna avstå från/ifrån på nätet?
2. Hur ofta använder du eller tittar du på din mobiltelefon?
3. Anta att du ska skriva ett större skolarbete. Vilken tid på dygnet tycker du att du får mest gjort? Specificera med vilka medier?
4. Om internet låg nere i en vecka... Vad skulle du hitta på då istället?
5. Använder du internet för mycket, tycker du? På vilket sätt?
6. Vet du någon annan som tillbringar för mycket tid på internet? Hur är det?
7. Forskning visar att vi ofta inte är så bra på att ha koll på många saker samtidigt som vi tror. Om man kollar Facebook, Instagram, Youtubeklipp eller på tv och lyssnar på musik samtidigt som man skriver på sitt skolarbete så blir resultatet sämre och det tar längre tid, enligt forskning. Är det så för dig, tror du?
8. I tv:s barndom var det inga sändningar på onsdagar. Då fick man göra något annat. Finns det någon poäng med att ha en internetfri dag? Varför? Varför inte?

Bilaga 2A: Rättigheter och skyldigheter på internet

Instruktion:

Skriv upp frågorna på tavlan eller skriv ut ett papper till varje grupp.

- Titta på bilden med Barnkonventionen. Välj ut tre rättigheter som ni vill fokusera på när det gäller livet på internet.
- Formulera om texten så att den handlar om internet.
- Glöm inte att också ta med vad ni vill ha rätt att slippa på nätet. Vad är obehagligt att behöva se eller utsättas för på internet?
- Varje rättighet ska även innehålla en motivering som besvarar frågan: Varför är det här en rättighet som är viktig på nätet?

Bilaga 2B: Rättigheter och skyldigheter på internet

Inspiration till läraren att använda om någon elev kört fast.

Här hittar du förslag till artiklar som kan vara med i en nätkonvention. Listan kan användas som inspiration eller som jämförelse för att se om eleverna fått med olika viktiga områden i sina förslag.

- Du har rätt att skydda din identitet på nätet.
- Du har rätt att inte lämna ut personlig information om du inte vet vem det är på andra sidan.
- Du har rätt att delta, ha kul och söka efter olika typer av information (som är relevant för din ålder).
- Du har rätt att uttrycka dig själv fritt på nätet, men bör också respektera andra.
- Du har rätt att göra dig hörd och bli respekterad av andra.
- Du har rätt att skydda något du skapat själv, även det du skapat på nätet.
- Du har rätt att vara kritisk, att diskutera och inte tycka som andra i diskussioner på nätet.
- Du har rätt att använda ny teknologi för att utveckla din personlighet och din kapacitet.
- Du har rätt att skydda dig från virus och spam.

Källa: Webwise, ett irländskt initiativ där myndigheter och it-företag samarbetar kring in-ternetsäkerhet, se www.webwise.ie.

Bilaga 3A: Bilden av dig på internet

Gruppövning:

Fundera på dessa frågor och skriv ner korta svar i punktform.

1. Googla era namn, kombinerat med hemort eller skola. Vad får ni fram?
2. Tänk er att ni söker jobb. Finns det något om er som ni hittar via Google som ni inte skulle vilja att en arbetsgivare ska se? Eller kompis, era föräldrar eller er kompis föräldrar?
3. Tänk er att ni tittar på era tidslinjer på Facebook 2040. Hur gamla är ni då? Vad gör ni, tror ni? Finns det något på er tidslinjer som ni kanske skulle tycka kändes jobbigt att det fanns där 2040? Vad skulle det kunna vara?
4. Många skriver bloggar där de är väldigt personliga. Det har blivit vanligt att människor som t ex har cancer, eller varit med om någon livskris bloggar. Många tonåringar bloggar. Vilka risker finns med det? Vilka är fördelarna?
5. Vet ni någon som är väldigt privat på internet? Vad tänker ni om det?
6. Anta att det finns en bild av dig på Facebook eller Instagram som någon annan som lagt upp, som du vill ta bort. Hur gör du då? Hur gör du om bilden finns på t ex en privat blogg eller liknande hemsida?
7. Facebook, Google och Instagram har vissa rättigheter till alla bilder som vi användare lägger upp där. Vad innebär det egentligen? Är det något problem med det, tycker ni? (Läs mer under exempelvis Facebooks villkor.)
8. Mycket på internet verkar vara gratis. Men det sajtgarna tjänar pengar på är reklam. Om du skriver mycket om golf på Facebook, kommer du att få reklam med golfgrejer. Företag köper information om dig, som t ex dina intressen och din musiksmak, från Facebook och liknande sidor. Målet för företagen är att kunna utforma reklam som gör att vi handlar mer. Är det här bra eller dåligt, tycker ni? Vilka är fördelarna? Vilka är nackdelarna?
9. Är ni vän med era föräldrar på Facebook eller andra sociala medier? Varför/varför inte? Om ni var föräldrar, skulle ni vilja vara vän med era barn? Varför/varför inte?

Bilaga 3B: Bilden av dig på internet

Loggskrivning

Besvara så många frågor av dessa du hinner med. Börja med de du tycker är intressantast.

1. Googla ditt namn, kombinerat med hemort eller skola. Vad får du fram?
2. Tänk dig att du söker jobb. Finns det något om dig som du hittar via Google som du inte skulle vilja att en arbetsgivare ska se? Eller kompis, dina föräldrar eller en kompis föräldrar?
3. Tänk dig att du tittar på din tidslinje på Facebook 2040. Hur gammal är du då? Vad gör du då, tror du? Finns det något på din tidslinje som du kanske skulle skämmas för 2040? Vad skulle det kunna vara?
4. Många skriver bloggar där de är väldigt personliga. Det har blivit vanligt att människor som har t ex cancer, eller har varit med om någon livskris bloggar. Många tonåringar bloggar. Vilka risker finns med det? Vilka är fördelarna?
5. Vet du någon som är väldigt privat på internet? Vad tänker du om det?
6. Anta att det finns en bild av dig på Facebook eller Instagram som någon annan som lagt upp, som du vill ta bort. Hur gör du då? Hur gör du om bilden finns på t ex en privat blogg eller liknande hemsida?
7. Facebook, Google och Instagram har rättigheter till bilder som vi användare lägger upp där. Vad innebär det egentligen? Är det något problem med det, tycker du?
8. Mycket på internet verkar vara gratis. Men det sajtagarna tjänar pengar på är reklam. Om du skriver mycket om golf på Facebook, så kommer du att få reklam med golfgrejer. Företag köper information om dig, som t ex dina intressen och din musiksmak, från Facebook och liknande sidor. Målet för företagen är att kunna utforma reklam som gör att vi handlar mer. Är det här bra eller dåligt, tycker ni? Vilka är fördelarna? Vilka är nackdelarna?
9. Är du vän med dina föräldrar på Facebook eller andra sociala medier? Varför/varför inte? Om du var förälder, skulle du vilja vara vän med dina barn? Varför/varför inte?

Bilaga 3C: Bilden av dig på internet

Till veckobrevet

Vad kan man göra om man blivit kränkt på internet? På Datainspektionens sida www.krankt.se finns all information man kan tänkas behöva om man hamnar i en sådan situation. Texten nedanstående är en sammanfattning av det.

En kränkning innebär oftast ett foto som framställer en på ett otrevligt sätt, eller kommentarer eller texter som har otrevligt innehåll. Det första man ska göra är att be personen som lagt upp innehållet att ta bort det. Om det inte sker, kan man kontakta den leverantör som står bakom sidan, t ex om bloggen ligger på en sida med många andra bloggar, eller webbhotellet som ansvarar för hemsidan. På de flesta sociala medier, som Facebook, Instagram, Youtube och liknande finns rutiner för hur man kan anmäla olämpligt innehåll.

Sedan 1 juli 2013 finns även en lag mot "kränkande fotografering". Den innebär att det blir förbjudet att i hemlighet fotografera eller filma någon som befinner sig i sin privata miljö eller på en annan plats som är avsedd att vara privat som på en toalett, i ett omklädningsrum eller liknande. Att fotografera utan tillåtelse från den som blir fotograferad kan alltså vara olagligt.

Frågor och svar om kränkande fotografering, se www.regeringen.se.

Bilaga 5A: Internetsäkerhet

Fyrahörnsfrågor:

- 1. Hur allvarligt är det att utsätta någon för en s.k. "facerape"?**
 - Sådant får man räkna med, det kan vara kul.
 - Obehagligt.
 - Det är brottsligt och folk borde verkligen inte göra det.
 - Annat alternativ.
- 2. Vad är det värsta som kan hända om någon kapar ens Facebookkonto?**
 - Inga problem, sådant händer.
 - Det är jobbigt att någon kan läsa ens chattar och meddelanden.
 - Det är jobbigt att någon kan skriva saker i ens namn.
 - Annat alternativ
- 3. Vad är det värsta som kan hända om någon kapar ens mejlkonto eller stjälar ens telefon och kan komma in i den?**
 - Att mina bilder kan publiceras på HELT FEL ställen.
 - Att någon kan komma åt och läsa mina privata mejl och meddelanden till kompisar etc.
 - Att det är så jobbigt att skaffa ny.
 - Annat alternativ

Bilaga 5B: Internetsäkerhet

Frågor till loggskrivning:

1. Vilka erfarenheter har du av s.k. facerape eller kontokapning? Har det hänt dig eller någon i din omgivning?
2. Hur allvarligt är det att utsätta någon för s.k. "facerape"?
3. Vad är det värsta som kan hända om någon kapar ditt Facebookkonto?
4. Vad är det värsta som kan hända om någon kapar ditt mejlkonto eller stjälar din telefon och kan komma in i den?
5. Vad skulle du göra om någon kapat ditt konto?
6. Vad kan du göra för att förhindra att någon kapar ditt konto?

Bilaga 5C: Internetsäkerhet

Information om säkerhet på internet

- Logga ALLTID ut från skolans datorer och kanske även hemma om du har klåfingriga syskon eller nyfikna föräldrar.
- Se till att du inte kryssar i "spara lösenord"-rutan när du loggar in på sajter på andra datorer än din egen.
- Gör så att din dator måste öppnas med en kod när den ska startas från viloläge.
- Förse telefonen med pinkod för att låsa upp efter viloläge – lite jobbigt, men TOPPEN att ha om den kommit på villovägar.
- Se till att ha vettiga lösenord. De vanligaste, enligt DN.se, är hejhej, olika kombinationer som innehåller ordet bajs samt ofta qwerty. Ha alltid lösenord som innehåller både stora och små bokstäver samt siffror och gärna specialtecken. Byt lösenord, framförallt till ställen där du har viktig information, som mejlkontot, skolkontot, Facebook och Instagram. Använd inte samma lösenord till alla dessa viktiga sidor.

Bilaga 5D: internetsäkerhet

Information att kopiera till veckobrevet

Här är några tips till eleverna om hur de ska kunna undvika kontokapning och s.k. "facerape", (d.v.s. när en person loggar in på någon annans Facebookkonto och skriver saker i den personens namn). Påminn gärna era barn om att använda tipsen innan det är försent.

- Logga ALLTID ut från skolans datorer och kanske även hemma om man har klåfingriga syskon.
- Se till att du inte kryssar i "spara lösenord"-rutan när du loggar in på sajter på andra datorer än din egen.
- Gör så att din dator måste öppnas med en kod när den ska startas från viloläge.
- Förse telefonen med pinkod för att låsa upp den efter viloläge – lite jobbigt, men TOPPEN att ha om den kommit på villovägar.
- Se till att ha vettiga lösenord. De vanligaste, enligt DN.se, är hejhej, qwerty och olika kombinationer som innehåller ordet bajs. Ha alltid lösenord som innehåller både stora och små bokstäver samt siffror och gärna specialtecken. Byt lösenord, framförallt till ställen där du har viktig information, som mejlkontot, skolkontot, Facebook och Instagram. Använd inte samma lösenord till alla dessa viktiga sidor. Här kan man testa lösenordssäkerhet: www.dinsakerhet.se.

Om ett konto blivit kapat så är det viktigt att försöka logga in och byta lösenord. Om det inte går, så ska man snarast höra av sig till administratören för webbplatsen. Men enklast är att försöka förhindra att det händer, förstås.

Bilaga 6A: Hat och mobbning på nätet

Besvara de frågor du hinner med. Börja med de frågor du tycker är mest intressant.

1. Vilka erfarenheter har du av mobbning på nätet?
2. Vilka erfarenheter har du av nättroll, det vill säga personer som avsiktligt retar upp folk i diskussionsforum på internet?
3. Beter sig människor annorlunda på internet än i verkligheten? Om ja, på vilket sätt?
4. Beter du dig annorlunda på internet än i verkligheten? På vilket sätt?
5. Har du varit med om att någon missförstått det du skrivit och tagit illa upp eller blivit ledsen?
6. Håller du med om detta påstående: Om man blir arg på någon är det alltid bättre att prata om det direkt i IRL (öga mot öga) än på internet. Varför?
7. Om någon tar illa upp av det du skriver och påpekar det, hur skulle du reagera?
8. Varför skriver människor, så kallade nättroll, så taskiga saker till andra de inte ens känner? Vad ligger bakom det beteendet?
9. När vet man om det har gått för långt och verkligen handlar om nätmobbning?
10. Vad gör man om man blir utsatt för näthat/nättroll?
11. Borde näthat kontrolleras? Av vem?

Bilaga 7A: Sex på internet

Lathund till läraren

1. Många tittar på porr. Ca 90 % av alla killar på högskolan har tittat på porr och drygt hälften av alla tjejer

Källa: www.rfsu.se.

2. Varför vill människor titta när andra människor har sex på film? Vilka fördelar och nackdelar finns med porr? För hela samhället, för de som tittar, för de som är med i filmerna?

+ Upphetsande, spännande, lärorikt för nybörjare, lärorikt för de som behöver nya idéer, kan bidra till öppen syn på sex i samhället, bra att porr finns för de som inte har någon att ha sex med.

- Kränkande för deltagarna, går aldrig att ångra att man tittat eller deltagit, ger en skev bild av sex, ger en skev bild av kvinnor, ger en skev bild av män, sex är något privat som inte ska exploateras, att betala människor för att ha sex på film är samma sak som prostitution.

3. Vilka för- och nackdelar är de tyngsta, anser klassen? Rösta med handuppräkning.

4. Varför väljer man att vara med i en porrfilm tror ni?

(Fri vilja, intresse för sex, desperat behov av pengar, pengar till droger, sexuella övergrepp tidigare, att man blivit lurad till det.)

Bilaga 7B: Sex på internet

Loggskrivning

1. Många tittar på porr. Ca 90 % av alla killar på högskolan har kollat och drygt hälften av alla tjejer. Varför vill människor titta på när andra människor har sex på film?
2. Vilka fördelar och nackdelar finns med porr? För hela samhället, för de som tittar, för de som är med i filmerna?
3. Vilka för- och nackdelar är de tyngsta?
4. Varför väljer man att vara med i en porrfilm tror du?
5. RFSU har ett motto som säger att sex och alla former av sexuella handlingar ska kännas bra för alla inblandade både före, under tiden och efteråt. Hur kan man se till att det blir så?

Bilaga 7C: Sex på internet

Kopieras upp för gruppdiskussion

1. Du har kommit i kontakt med en trevlig, smart och rolig människa via internet. Nu vill ni träffas. Vad bör du tänka på innan?
2. Din kompis funderar på att skicka en avklädd bild till sin pojkvän/flickvän, som hen är jättekär i. Vilket råd ger du hen?
3. Hur skulle du reagera om du fick se en nakenbild på en kompis?
4. Olika människor gillar olika saker när det gäller sex. En kompis till dig vill onanera framför en webbkamera. Vilka råd ger du personen? Vad bör hen tänka på?
5. Din kompis fångades avklädd på bild. Nu vill en person som har bilderna ha pengar, annars kommer de att visas. Vilka råd ger du din kompis?
6. En kompis till dig gillar sin pojkvän jättemycket och vill ta bilder på de två avklädda tillsammans. Vad bör hen tänka på?
7. RFSU har ett motto som säger att sex och alla former av sexuella handlingar ska kännas bra för alla inblandade både före, under tiden och efteråt. Hur kan man se till att det blir så?